

УДК [338.246.025.2:631.11]:339.13

Онисько С.М., к.е.н., проф.,
Бойко В.В., аспірант (boyko.v888@online.ua) ©
Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

РИНКОВІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств розглядається як важлива складова розвитку цілої галузі. У статті досліджено ринкові умови економічного середовища сільськогосподарських підприємств, що визначають параметри формування їх економічної безпеки. Виявлено основні ринкові бар'єри, які стримують розвиток сільськогосподарських підприємств. Окреслено пріоритетні напрямки зміцнення їх економічної безпеки

Ключові слова: економічна безпека, економічний ризик, ринок, ринкові бар'єри, сільськогосподарські підприємства.

Вступ. Сільське господарство в Україні завдяки сприятливим природнокліматичним умовам завжди було стратегічною галуззю національної економіки. Для українців – це особливий вид зайнятості, що дозволяє задовольняти не лише їх фізіологічні та матеріальні потреби, а й відчути себе справжнім господарем на власній землі, любов до праці, на якій сформувалася історично.

Проблема забезпечення належного рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств останнім часом постає все більш гостріше. Слід відмітити, що необхідність її вирішення одночасно усвідомлюється як керівниками, так і, безпосередньо, чиновниками на найвищих рівнях державного управління, адже вона визначає продовольчу безпеку всієї держави. В контексті цього, надзвичайно важливим є об'єднання та консолідація зусиль перших та других в напрямку створення, передусім, сприятливих умов для її формування. На нашу думку, досліджуючи економічну безпеку, неможливо оминати чинники, що безпосередньо її визначають.

Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки, устаткування, інших майнових прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного, соціального і науково-технічного розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам [2].

На розвиток сільськогосподарських підприємств та рівень їх економічної безпеки, зокрема, значною мірою впливає їх економічне середовище, в якому вони безпосередньо функціонують. Воно характеризується безперервним процесом розвитку, зміни та оновлення, в результаті чого йому притаманні підвищені умови

нестабільності, в порівнянні з іншими галузями національної економіки. Тому рівень дестабілізуючого впливу змін економічного середовища на їх діяльність, водночас, є прямо пропорційним невизначеності його параметрів та сформованій в них здатності адаптуватись до умов, що в ньому виникають.

Важливою складовою економічного середовища є його ринкові умови, що потребують своєї особливої уваги при дослідженні економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Матеріали і методи. В основу проведеного дослідження лягли наукові періодичні видання, статистичні дані Головного управління статистики Львівської обласної державної адміністрації, результати особистих спостережень автора. З метою змістовнішого розуміння проблематики дослідження нами було широкого застосовано такі методи наукового пізнання: індукції та дедукції, аналіз і синтезу, абстрагування, порівняльного аналізу, аналітичної психології, соціологічного опитування та інші.

Результати дослідження. Сільське господарство найбільш чутливо з-поміж усіх інших галузей національної економіки реагує на зміни, що в протікають в економічному середовищі. Водночас, як це не дивно, в період фінансової кризи сільськогосподарські підприємства були єдиними, що показали не лише зростання обсягів виробництва, але й її рентабельності в цілому. Це, на нашу думку, першочергово, зумовлено тим, що продукція сільського господарства є надзвичайно важливою для підтримання та задоволення фізіологічних потреб людини, від споживання якої відмовитися неможливо.

У сучасних умовах ведення бізнесу сільськогосподарські підприємства не можуть функціонувати ізольовано, а змушені вступати в активну взаємодію та співпрацю з суб'єктами їх економічного середовища. З огляду на це ключовою запорукою успіху для них є наявність надійного ділового оточення. Стабільне партнерство на довгостроковій основі – це не лише передумова для подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств, але й формування належного рівня їх економічної безпеки.

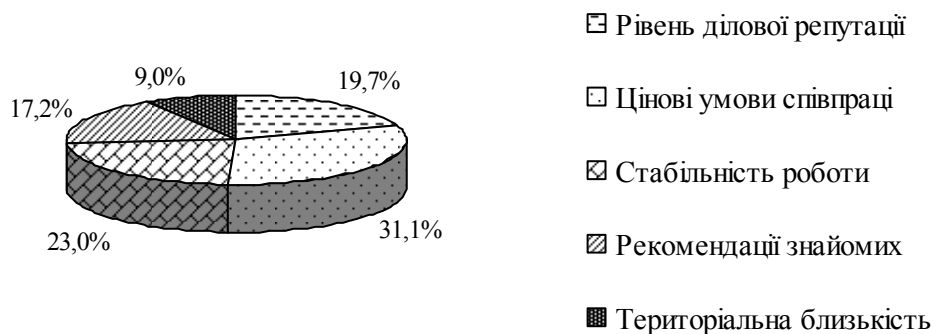

Рис. 1 Важливість критеріїв вибору партнерів по бізнесу для керівників сільськогосподарських підприємств

*Джерело: розраховано автором на основі даних соціологічного опитування.

Більшість опитаних керівників сільськогосподарських підприємств (31,1%) у процесі вибору партнерів по веденню бізнесу керуються цінovими параметрами співпраці, що, в принципі, в умовах ринкової економіки є цілком логічним та закономірним. Поряд з цим, лише 19,7% респондентів першочергово, зважають на рівень ділової репутації потенційного партнера, яка для сільськогосподарських підприємств, що орієнтуються на довгострокову перспективу повинна бути основним критерієм. Варто зазначити, що вдало обране ділове оточення сільськогосподарських підприємств дозволяє не лише мінімізувати ризики невиконання підписаних договорів, але і є основною формування політики управління їх дебіторською та кредиторською заборгованостями, що має особливий вплив на рівень економічної безпеки.

Таблиця 1

Динаміка та структура кредиторської заборгованості сільськогосподарських підприємств Львівської області в 2008-2010рр.

Показник	2008		2009		2010		2010 до 2008,%
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
Поточні зобов'язання, всього	720,8	100	915,8	100	1233,8	100	171,2
Короткострокові кредити банків	197,6	27,4	196,2	21,4	218,5	17,7	110,6
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язанням	4,3	0,7	10,3	1,1	13,2	1,1	307,0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	325,9	45,2	447,4	48,9	688,3	55,8	211,2
Поточні зобов'язання за розрахунками:							
з одержаних авансів	95,5	13,2	61,7	6,7	27,3	2,2	28,6
з бюджетом	8,9	1,2	8,6	0,9	12,4	1,0	139,3
зі страхування	3,9	0,5	5,1	0,6	3,4	0,3	87,2
з оплати праці	11,3	1,6	9,4	1,0	6,6	0,5	58,4
з учасниками	9,4	1,3	14,9	1,6	9,3	0,8	98,9
із внутрішніх розрахунків	3,3	0,5	9,1	1,1	4,1	0,3	124,2
Інші поточні зобов'язання	60,7	8,4	153,1	16,7	250,7	20,3	413,0

*Джерело: розраховано автором на основі даних ГУСуЛО.

За останні три роки кредиторська заборгованість сільськогосподарських підприємств Львівської області зросла на 71,2%, що, на нашу думку, зумовлено передусім зниженням рівня кредитування сільськогосподарських підприємств комерційними банками протягом досліджуваного періоду. Цілком закономірно, що найбільшу частку в структурі займає кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги. У 2010 році вона складала 688,3 млн. грн. (55,8%). Водночас, безумовно, позитивним моментом є зниження рівня заборгованості з оплати праці на 1,1%.

Цікавим є співставлення кредиторської та дебіторської заборгованостей сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Таблиця 2

Динаміка та структура дебіторської заборгованості сільськогосподарських підприємств Львівської області в 2008-2010рр.

Показник	2008		2009		2010		2010 до 2008,%
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
Дебіторська заборгованість, всього	1000,9	100	1197,7	100	1626,2	100	162,5
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:							
чиста реалізаційна вартість	721,2	72,1	974,8	81,4	1307,7	80,4	181,3
резерв сумнівних боргів	-		1,2	0,1	0,6	0,0	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками:							
з бюджетом	129,9	13,0	67,2	5,6	67,9	4,2	52,3
за виданими авансами	68,5	6,8	51,5	4,3	36,2	2,2	52,8
із нарахованих доходів	0,3	0,0	0,1	0,0	0,04	0,0	13,3
із внутрішніх розрахунків	1,1	0,1	19,1	1,6	1,2	0,1	109,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	79,9	8,0	83,8	7,0	212,6	13,1	166,1

*Джерело: розраховано автором на основі даних ГУСуЛО.

З даних таблиці 2. бачимо, що поряд зі збільшенням кредиторської заборгованості сільськогосподарських підприємств у 2010 році, в порівнянні з 2008 роком, зросла і дебіторська на 62,5%. Слід відмітити, що протягом всього досліджуваного періоду дебіторська заборгованість сільськогосподарських підприємств Львівської області є більшою за кредиторську, зокрема, у 2010 році вона переважала на 31,8%. Таке співвідношення дає підстави зробити висновок, що сільськогосподарські підприємства Львівської області змушені працювати в умовах попередньої доставки продукції з подальшим відтермінуванням її оплати, що, зважаючи і так на низьку ліквідність галузі, є вкрай невигідним для них.

Гальмує динамічний розвиток сільськогосподарських підприємств Львівської області і несприятлива цінова ситуація на внутрішньому ринку. Зокрема, існуючий диспаритет між споживчими цінами та цінами виробників промислової продукції.

З даних таблиці 3 видно, що за останні десять років індекси зростання споживчих цін загалом відставали від цін виробників промислової продукції. Виняток становлять лише 2007-2009 роки. Такий диспаритет, безперечно, не лише зумовлює невідповідність між темпами зростання сільського господарства та промисловості, а й стримує рівень технічного переозброєння вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 3

Індекси споживчих цін та цін виробників промислової продукції у Львівській області (у % до попереднього року)

Рік	Індекси споживчих цін	Індекси цін виробників промислової продукції	Співвідношення, %
2001	105,0	120,0	87,5
2002	101,5	104,6	97,0
2003	106,0	106,2	99,8
2004	110,3	115,6	95,4
2005	108,4	109,7	98,8
2006	107,0	119,4	89,6
2007	116,8	112,9	103,5
2008	125,1	124,1	100,8
2009	113,4	109,9	103,2
2010	109,7	110,3	99,3

*Джерело: складено автором на основі [3, с. 62].

Поряд з існуючим диспаритетом цін стримує нарощення обсягів виробництва сільськогосподарських підприємств і недостатній рівень внутрішнього споживчого попиту, що є результатом низької купівельної спроможності населення. Зокрема, як можемо спостерігати з рис. 2, у 2010 році індекси зростання реальної заробітної плати у Львівській області відставали від індексів споживчих цін.

Рис. 2 Індекси споживчих цін та реальної заробітної плати у Львівській області (у % до грудня 2009 року)

*Джерело: складено автором на основі [3, с.8].

Цілком закономірно, що структуру виробництва сільськогосподарських підприємств в основному визначають інтереси та вподобання споживачів, що першочергово підкріпленні реальним платоспроможним попитом. У свою чергу, низькі темпи зростання рівня доходів населення порушують науково-обґрунтовані норми споживання окремих продуктів харчування, зокрема, зумовлюють дисбаланс у раціональному співвідношенні продукції рослинництва та тваринництва. Враховуючи, що остання є менш доступною для населення, раціон заповнюється надлишком споживання продукції рослинництва, зокрема картоплі та овочів. Таким чином, недостатні темпи зростання рівня доходів населення має не лише суто економічні наслідки для розвитку сільськогосподарських підприємств та галузі в цілому, але й – соціальні, які

проявляються у порушенні раціональних норм споживання основних продуктів харчування населенням, що необхідні для задоволення фізіологічних потреб організму людини.

На нашу думку, пріоритетними напрямками формування сприятливих ринкових передумов зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств повинні стати наступні: розвиток фінансової та ринкової інфраструктури; активізація співпраці сільськогосподарських підприємств з суб'єктами в сфері надання консультаційних послуг; забезпечення контролю з боку держави щодо дотримання рівноправних умов на ринку та добросовісної конкуренції; приведення у відповідність до міжнародних стандартів нормативно-правової бази сертифікації та стандартизації продукції та інші.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна підсумувати, що сільськогосподарські підприємства функціонують в умовах недосконалості ринкового середовища, що породжують відповідні бар'єри для формування їх економічної безпеки. Зокрема, стримуючим чинником розвитку є існуючий диспаритет цін між продукцією сільського господарства та промисловості, а також низький рівень купівельної спроможності населення. Ринкові проблеми формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств потребують свого негайного вирішення. В контексті цього цілком доцільною та виправданою є реалізація запропонованих автором заходів щодо вдосконалення ринкового середовища сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства : сутність, складові та заходи її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д. М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8 (86). – С. 83-90.
2. Гетьман О. О. Економічна діагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. О. Гетьман, В. М. Шаповал, – Київ. : Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.
3. Індеси цін у Львівській області / Статистичний збірник, відпов. за випуск Г. М. Брегей. – Л. : ГУСуЛО, 2011. – 151 с.
4. Лайко П. А. Економічна та продовольча безпека України в екстремальних умовах / П. А. Лайко, В. Ф. Шмиров – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2007. – 183с.
5. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення: [монографія] / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408 с.

Summary

The economy security of agricultural enterprises is considered as important component of whole branch development. In the article the market conditions of agricultural enterprises economy environment, which determine parameters of it's economy security forming are explored. The main market barriers which resist agricultural enterprises development are revealed. The priority directions of it's economy security strengthening are offered.

Рецензент - д.ф-м.н., проф. Філевич П.В.